

Soile Pohjonen

PROAKTIIVISTA OIKEUTTA

Sumeuden ja selkeyden tasapaino. Jos haluat selkeyttä ja järjestystä, jätä tilaa ja aukkoja sumeudelle, jos haluat virtaavaa vapautta, rakenna virralle uomia.

Fenomenologia, anna asioiden ja ihmisten tulla, miksi ovat tulossa. Tämä on edellytysten luomista.

Ennakoiva, proaktiivinen oikeus ja sopiminen (Proactive Law ja Proactive Contracting) pyrkii etukäteen luomaan edellytyksiä tavoitteiden tosiasialliselle onnistumiselle ja ehkäisemään turhien ristiriitojen syntymistä. Ennakoivan oikeuden kiinnostus kohdistuu mahdollistamiseen *ex ante*. Perinteinen oikeustiede ja oikeudellinen ajattelu on pääasiallisesti ollut kiinnostunut oikeusnormien tulkinnasta tuomioistuinnäkökulmasta, *ex post*.

Luotaessa menettelytapoja ja sääntöjä, joiden on tarkoitus edistää joitain päämääriä, lähtökohtana tulisi olla ne olosuhteet, joissa menettelytapojen ja sääntöjen tulisi toimia. Toinen keskeinen lähtökohta on, että systeemin tulee toimia ihmisten toimintana. Tarvitaan olosuhteiden ja ihmismielen tuntemista. (Ei siis lähdetä liikkeelle jonkun tieteenalan tai menettelytavan logiikasta.)

Tällöin on otettava huomioon ihmismielen poeettinen, metaforinen, narratiivinen luonne niin päämääriä luotaessa kuin niitä tavoiteltaessa. Bohmilainen dialogi ei tavoittele yhtä yhteistä päämäärää, kuten monet argumentaatioteoriat. *Flow*'ssa voidaan luoda uutta ja kunnioittaa erilaisuutta. Ihmisen mieli on subjektiivinen. Yhteyden ja ymmärryksen saavuttaminen on siten joissain asioissa helpompaa mielen tuolla puolen, esimerkiksi taiteen avulla, tai intuitiivisesti (mielen ja intuition toisiaan ruokkiva kehä).

Oikeuden jättämät tai luomat vapausalueet, kuten sopimusvapaus, eivät toteuta vapautta itsestään. Tahtojen tosiasiallinen toteutuminen vaatii menettelytapoja, joilla se pyritään varmistamaan.

Proaktiivinen vastuu (hoivaetiikka) ottaa vastuuta siitä, mitä seuraamuksia toiminnasta tosiasiallisesti on, vrt. oikeudellinen, syy-seuraus vastuu. Joskus tavoiteltu ihanne tuomarista, joka tuottaa oikeuden mukaisia ratkaisuja automaattina, on tavallaan vastuuttoman tuomarin ihanne.

Heikkojen signaalien havaitseminen edellyttää rohkeutta nähdä ja tunnustaa myös omia virhearviointeja, mitä syyllisten etsiminen tai syyllisyyden osoittaminen ei edistä. Virheiden piiloon jääminen ei myöskään edistä asioiden kehittämistä.

Parviäly (kollektiivinen viisaus) on itseorganisoitumista, joka edellyttää tavoitteiden sisäistämistä (internalization). Se on nopea, muuttuville olosuhteille herkkä toimintatapa.

Sekä parviäly että heikkojen signaalien havaitseminen eivät kukoista ilmapiirissä, jossa joutuu suojelemaan itseään syyllisyydeltä tai suojelemaan omia oikeuksiaan. Tämä ei tarkoita sitä, ettei oikeuksien edistäminen olisi toisaalta monessa yhteydessä myös erittäin hyvä väline ihmisten elämän laadun edistämisessä.

Jotta uusia asioita voidaan sisäistää enemmän niiden logiikan mukaisesti, ensin on paljastettava (externalization) ne käsitykset, joiden luomiin uomiin uusia ajatuksia muuten alettaisiin rakentaa. Tässä fenomenologinen ja/tai narratiivinen kokemusten/kokemisen tutkimus voi tuoda valaistusta. Tietoisuus siitä, mitä on sisäistänyt edistää itsetuntemusta ja –reflektiota sekä moraalista subjektiutta.

Oikeusjärjestykset hakevat koko ajan tasapainoa määrittelyyn ja tilannekohtaisen välillä. Välillä korostetaan enemmän tiukan muodollista oikeutta, välillä enemmän periaatteita tai neuvottelevaa sovittelua (*win-win*). Tiukat muotomääräykset voivat myös aiheuttaa riitoja, niiden rikkominen toisten puolelta antaa ikään kuin syyn riitaan.

Kiinnostus proaktiivisuuteen (myös lainsäädäntötutkimukseen), elämän todellisuuden ja ihmismielen huomioon ottavaan oikeudelliseen ajatteluun on lisääntymässä. Uusia suuntauksia syntyy koko ajan.

Ks. lisää Ex ante - ennakoiva oikeus, (toim. Soile Pohjonen), Talentum, Helsinki 2005.